

Hvem tar opp lån – til hva, og har de råd? En analyse av gjeldsutviklingen i norske enkelthushold i 2006

Bjørn Helge Vatne, spesialrådgiver i Finansmarkedsavdelingen og Forskningsavdelingen¹

Nye tall gjør det mulig å følge gjeldsutviklingen for norske hushold i året 2006. Vi kan identifisere hvilke hushold som netto tar opp lån, og hvilke som nedbetaler. Selv om tallsettet bare beskriver utviklingen over ett år, gir fordelingen av lånopptakene på ulike hushold viktig informasjon om utviklingen i kredittrisikoen for bankene ved slike utlån.

Halvparten av husholdene i utvalget, økte sin gjeld i 2006. De fleste lånopptakene var små, mens totalvolumene domineres av færre, store lån. Mesteparten av lånene blir gitt til hushold med god gjeldsbetjeningsevne, men mange utnytter sin gjeldsbetjeningsevne maksimalt. Den samlede gjeldsbelastningen, gjelden delt på disponibel inntekt, har økt. En større andel av gjelden er i hushold med høy gjeldsbelastning. Hvis vi justerer disponibel inntekt for levekostnadene, viser beregningene tilnærmet uendret kredittrisiko. Tallene tyder på at unge hushold som kjøper sin første bolig, ikke har høyere risiko for mislighold enn andre grupper.

1 Innledning

Gjeldsatferden i husholdene er viktig når vi skal vurdere sårbarheten i finansinstitusjonenes utlånsportefølje. For det første vil en omfattende svekkelse i gjeldsbetjeningsevnen til husholdene øke finansinstitusjonenes direkte tap på lån til husholdene. For det andre vil hushold i en anstrengt gjeldssituasjon ofte redusere forbruket av varer og tjenester. Dette vil igjen redusere inntjeningen i foretakene og øke sannsynligheten for mislighold også av foretakenes lån.

Et husholds gjeldsbetjeningsevne bestemmes primært av husholdets samlede inntekt. Vi antar at husholdene prioriterer å få dekt nødvendige levekostnader som mat og klær før renter og avdrag på lån. Nivået på nødvendige levekostnader varierer mellom hushold ut fra husholdenes sammensetning og individuelle preferanser. Likvid finansformue kan øke husholdenes gjeldsbetjeningsevne på kort sikt.

Den samlede gjeldsveksten i husholdene er drevet av låneetterspørselen og finansinstitusjonenes vilje til å yte lån. Gjeldsbetjeningsevne er ifølge bankene det primære kriteriet når en lånesøknad vurderes. Lånets størrelse, renten og andre lånebetingelser er dernest ofte bestemt av hvor god sikkerhet som kan stilles.

Utviklingen i kredittrisiko avhenger av utviklingen i

gjelden hos sårbare husholdsgrupper. I denne analysen vil vi se på utviklingen i kredittrisiko ut fra risikoen for at husholdene misligholder sine lån. Vi har ikke informasjon om panteverdier. Vi konsentrerer oss spesielt om hushold som øker sin gjeld. Vi antar at det er mindre risiko knyttet til hushold som nedbetaler sin gjeld i tillegg til å betale renter. Kredittrisikoen kan belyses nærmere ved å dele inn husholdene i aldersgrupper og inntektsgrupper. Aldersinndelingen kan belyse livsløpsdisposisjoner i husholdene. Det er en vanlig hypotese at husholdene bruker kredittmarkedet til å glatte konsumet over tid. Investering i bolig er det viktigste formålet med lånopptak, og boligkjøp skjer som oftest tidlig i yrkeskarrieren. Inntektsinndelingen kan gi innblikk i gjeldsbetjeningsevnen. Hushold med høyere inntekt kan betjene mer gjeld enn lavinntekts-hushold, alt annet likt.

I avsnitt 2 beskriver og motiverer vi bruk av mikrodataene. I avsnitt 3 omtaler vi gjeldsatferden i ulike alders- og inntektsgrupper. Avsnitt 4 omhandler sammenhengen mellom gjeldsatferd og husholdenes investeringer i boliger, hytter og biler. I avsnitt 5 ser vi på sammenhengen mellom lånopptak og gjeldsbetjeningsevne. Vi ser spesielt på boligkjøpere. Observasjonene brukes til å vurdere

¹ Takk til Statistisk sentralbyrå for uunnværlig hjelp til å bygge opp analysedatsettet. Takk til Sigbjørn Atle Berg, Steinar Selnes, Raymond Lokshall og Jens Olav Sporastøyl for nyttige kommentarer. Tidligere artikler om tilsvarende tema i Penger og Kreditte er publisert bl.a. i nr 1/2006 og 3/2006.

utviklingen i kredittrisiko som resultat av gjeldsveksten i husholdene. Avsnitt 6 er en oppsummering.

2 Bakgrunn

Hvorfor studere gjeldsatferd i enkelthushold?

Analyser av mikrodata er krevende. Å forstå grunndataene og definisjonene og å bygge opp analysedatasettet er en arbeidskrevende prosess. I tillegg tar produksjonen av statistikken mer enn ett år, slik at dataene ikke er helt oppdaterte. Er det verd det?

Atferden i husholdene er viktig for den finansielle stabiliteten. Husholdene står for en økende andel av det totale utlånsvolumet. Husholdene er ulike, og det er stor spredning i deres finansielle tilpasning. Ikke alle hushold har gjeld. De fleste husholdene har små problemer med å betjene sin gjeld. Potensiell kredittrisiko ligger derfor i et begrenset antall hushold med en anstrengt finansiell situasjon og høy gjeld. Disse lommene av kredittrisiko kan avdekkes ved en grundig analyse på mikronivå. Å identifisere disse husholdene og forstå deres finansielle situasjon er nøkkelen til å forstå utviklingen i den samlede kredittrisikoen i husholdene.

Mange sentralbanker bruker nå mikrodata til å analysere risikoen i husholdssektoren. De fleste datasettene bygger på intervjuer. Eksempel på slike datasett er «The British Household Panel Study», se Redwood og Tudela (2004), og «The Household, Income and Labour Dynamics in Australia Survey», se Belkar og Edwards (2007). De siste årene har datasett fra offentlige registre, som for eksempel likningsregisteret, blitt tilgjengelig for analyse. Spesielt i de nordiske landene er disse dataene blitt viktige i analyser av gjeldssituasjonen i husholdene, se Johansson og Persson (2006), Riiser og Vatne (2006) og Herrala og Kauko (2007). Informasjon fra mikrodata er blitt en viktig del av sentralbankenes rapporter om finansiell stabilitet, se Norges Bank (2006).

Det legges for tiden stor vekt på stresstester og sensitivitetsanalyser i vurderingen av den finansielle stabiliteten. To viktige spørsmål er hvordan gjeldsveksten fordeles seg over husholdene, og hvor sensitive husholdene er for endringer i de økonomiske rammebetingelsene, som for eksempel lånerenten. For å kunne svare på disse spørsmålene må vi forstå den finansielle tilpasningen på husholdsnivå.

Data

Den primære datakilden er Inntektsstatistikk for husholdninger fra Statistisk sentralbyrå (2008). Alle perso-

ner som er registret i Folkeregisteret inngår i statistikken. I analysene ser vi på gjeldsendring i private hushold fra 31.12.2005 til 31.12.2006. Til denne analysen har vi gjort uttrekk av følgende personer og hushold:

- alle personer som er registrert i folkeregisteret både 31.12.2005 og 31.12.2006, dvs. at fødte, døde, immigranter og emigranter er ekskludert
- hushold med registrert gjeld per 31.12.2005 og/eller 31.12.2006
- privathushold; det vil si at selvstendig næringsdrivende er ekskludert (siden det er vanskelig å skille mellom privatøkonomien og bedriftens økonomi)
- hushold med positiv samlet inntekt etter skatt

Hver person er knyttet til et hushold. I analysen er et hushold i hovedsak personer som er registrert med samme bopel per 31.12.2006. Hvert hushold består i gjennomsnitt av 2,1 personer. Tabell 1 gir en oversikt over datasettet. 81 prosent av privathusholdene hadde gjeld pr 31.12.2006.

Tabell 1 Antall hushold og gjeld i utvalget og i hele datamaterialet

	Hushold (1000)	Gjeld	
		Gjennomsnitt (1000 kr)	Sum (milliarder kr)
Alle hushold 31.12.2006	2 191	735	1 610
Privathushold 31.12.2006	2 096	697	1 461
Privathushold med gjeld 31.12.2006	1 696	861	1 461
Privathushold med gjeld 31.12.2005 og/eller 31.12.2006 og positiv inntekt	1 733	836	1 450

Kilder: Statistisk sentralbyrå og Norges Bank

Opplysninger om inntekt, bankinnskudd, renteutgifter, finansformue og husholdenes sammensetning er hentet fra selvangivelsene. Husholdenes alder er definert av SSB som alderen til hovedinntektstakeren. Skattefrie overføringer er hentet fra flere offentlige registre. Ved hjelp av standardbudsjettet utarbeidet av Statens institutt for forbruksforskning, SIFO (2008), kan vi ut fra husholdenes sammensetning beregne standard levekostnader. Standardbudsjettet viser hva det koster å leve på et rimelig forbruksnivå for det aktuelle husholdet. Med et rimelig forbruksnivå menes et forbruk som kan godtas av folk flest. Det oppfyller kravene til vanlige helse- og

ernæringsstandarder og gjør det mulig for husholdets personer å delta i de mest vanlige fritidsaktivitetene på en fullverdig måte. I tillegg til standardbudsjettet legger vi dessuten til kostnader til oppvarming og vedlikehold av boligen (utenom renter og avdrag på lån) beregnet ut fra Forbruksundersøkelsen fra SSB.

3 Husholdenes lånopptak og nedbetaling av gjeld

Halvparten av husholdene låner. Samlet gjeldsvekst er dominert av et mindre antall store lån

Vi deler husholdene i utvalget (dvs som har gjeld i løpet av perioden) inn i to grupper:

1. Låntakere: hushold som netto øker sin gjeld i 2006, og
2. Nedbetalere: hushold som netto reduserer gjelden (eller holder gjelden konstant).

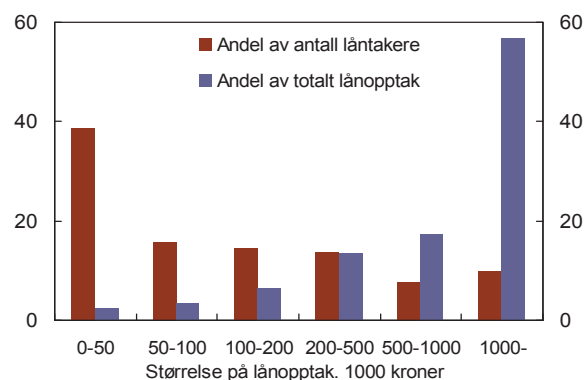
Halvparten av husholdene i utvalget tok opp lån i 2006, se tabell 2. Ved inngangen til året hadde disse husholdene i gjennomsnitt en gjeld på 702 000 kroner, og i gjennomsnitt økte gjelden med 320 000 kroner. Det gir en gjeldsvekst blant låntakerne på 46 prosent. Denne gruppen av hushold hadde i gjennomsnitt en disponibel inntekt på 370 000 kroner.

Tabell 2 Nøkkeltall for låntakere og nedbetalere i 2006

	Låntakere	Nedbetalere	Totalt
Antall hushold (1000)	861	873	1 733
Prosent av hushold	50 %	50 %	100 %
Total gjeld 31.12.2005 (milliarder kr)	677	604	1 281
Gjeld 31.12.2005, gjennomsnitt (1000 kr)	702	775	739
Endring i gjeld fra 31.12.2005 til 31.12.2006, gjennomsnitt (1000 kr)	320	-122	97
Endring i gjeld fra 31.12.2005 til 31.12.2006, prosent	46 %	-16 %	13 %
Disponibel inntekt 31.12.2005, gjennomsnitt (1000 kr)	370	396	383
Endring i gjeld i prosent av disponibel inntekt, gjennomsnitt	86 %	-31 %	25 %

Kilder: Statistisk sentralbyrå og Norges Bank

Figur 1 Lånopptak i 2006 etter størrelse. Andel av antall låntakere (hushold) og andel av totalt lånopptak. Prosent.

Kilder: Statistisk sentralbyrå og Norges Bank

Den andre halvparten av husholdene, nedbetalerne, reduserte i gjennomsnitt sin gjeld med 16 prosent. Hvis vi antar lineær nedbetaling, tilsvarer dette en nedbetalingstid på restgjelden på 6,25 år og rundt 12 år for nye lån.² Det er en kortere nedbetalingstid enn vi hadde forventet, gitt at den gjennomsnittlige løpetiden på boliglån har økt betraktelig de siste årene og nå er over 20 år, se Kredittilsynet (2008). Om lag 90 prosent av lånene til privathusholdene er lån med pant i bolig.

Den samlede gjeldsveksten for private hushold i utvalget i 2006 var 13 prosent beregnet fra mikrodata.

Opptak av lån henger ofte sammen med investeringer i større objekter, som bolig og bil. Vi forventer derfor at gjeldsveksten er drevet av et begrenset antall hushold som tar opp store lån. Denne hypotesen blir bekreftet av dataene, se figur 1. Lån på mer enn en million kroner utgjør mer enn 50 prosent av den samlede gjeldsveksten. Imidlertid er kun 10 prosent av lånene så store. De fleste nye lån er relativt små. Over en tredel av lånopptakene var på mindre enn 50 000 kroner.

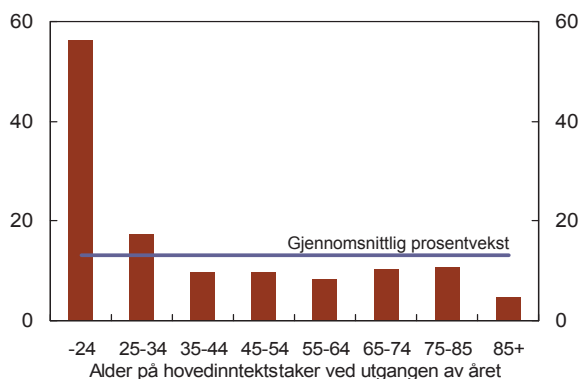
Utviklingen i kredittrisiko er avhengig av hvilke grupper av hushold som tar opp lån. Vi deler husholdene inn i aldersgrupper og inntektsgrupper etter alder og inntekt per 31.12.2006. Aldersinndelingen gir informasjon om livsløpsdisposisjonene. Inndelingen etter inntekt viser sammenhengen mellom inntekt etter skatt og lånopptak.

Samlet gjeldsvekst er størst i yngre hushold og hushold med lavere inntekt

Den samlede gjelden i yngre hushold og i hushold med lavere og midlere inntekt økte mer enn gjennomsnit-

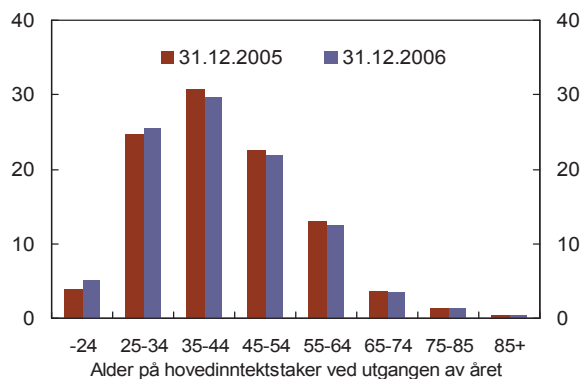
² Dette forutsetter jevt opptak av lån og lineær nedbetaling.

Figur 2 Gjeldsvekst i 2006 etter alder. Prosent av aldersgruppens gjeld ved inngangen til året.

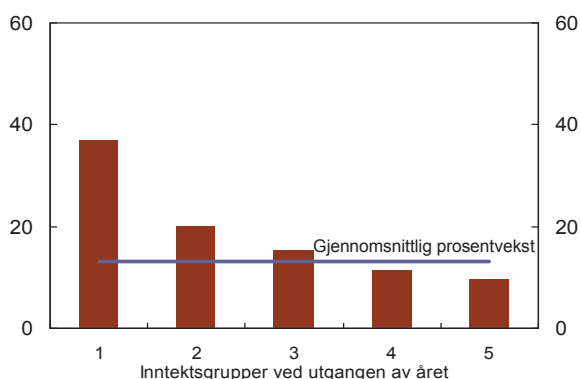
Kilder: Statistisk sentralbyrå og Norges Bank

Figur 4 Andel av samlet gjeld for ulike aldersgrupper ved årsslutt 2005 og 2006. Prosent av samlet gjeld

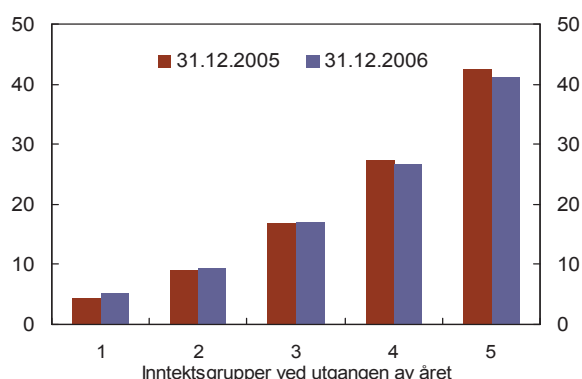
Kilder: Statistisk sentralbyrå og Norges Bank

Figur 3 Gjeldsvekst i 2006 etter inntektsgrupper. Prosent av inntektsgruppens gjeld ved inngangen til året

Kilder: Statistisk sentralbyrå og Norges Bank

Figur 5 Andel av samlet gjeld for ulike inntektsgrupper ved årsslutt 2005 og 2006. Prosent av samlet gjeld

Kilder: Statistisk sentralbyrå og Norges Bank

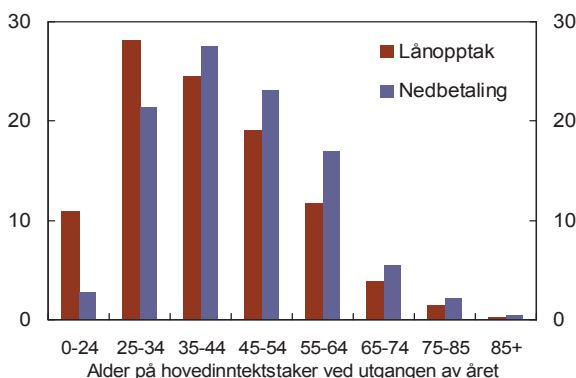
tet, se figur 2 og 3. Samlet sett er fordelingen av gjeld gjennom 2006 forskjøvet mot yngre hushold og hushold med lavere inntekt, se figur 4 og 5. Isolert sett kan dette tolkes som et tegn på økt risiko i utlån til husholdene. Imidlertid kan den gunstige utviklingen i inntekt og levekostnader ha gitt denne gruppen en større forbedring i gjeldsbetjenings evnen enn gjennomsnittet. Mer om dette i avsnitt 5.

Lånopptakene er størst i aldersgruppen 24–35 år. Dette skyldes at mange i denne gruppen tar opp lån og at lånebeløpene er høye

Vi antar at gruppene som låner, er spesielt viktige for utviklingen av kredittrisikoen. Det totale lånopptaket i en gruppe avhenger av hvor stor andel av husholdningene i gruppen som låner, og gjennomsnittlig lånopptak i disse husholdene. Først ser vi nærmere på lånopptak etter aldersgrupper. Videre deler vi husholdene inn etter inntekt.

Det er vanlig å anta at husholdene bruker kredittmarkedet til å jevne ut konsumet over livsløpet. Husholdenes

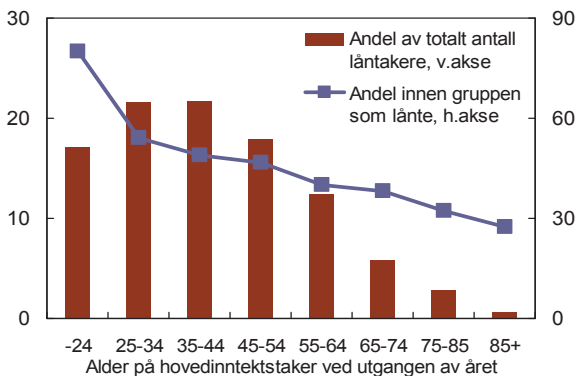
Figur 6 Lånopptak og nedbetaling i 2006 etter alder. Prosent av totalt lånopptak og total nedbetaling

Kilder: Statistisk sentralbyrå og Norges Bank

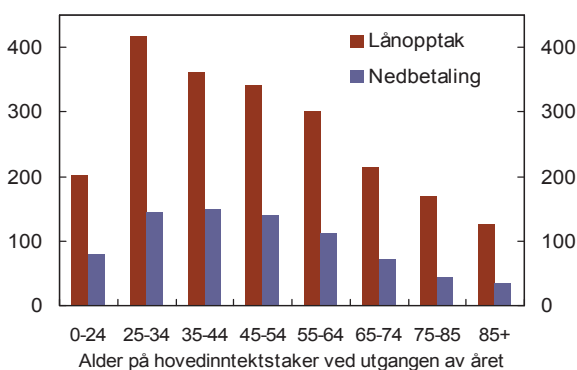
inntekter stiger ofte i løpet av den yrkesaktive karrieren og avtar mot pensjonsalderen. Unge hushold tar ofte opp gjeld til bolig som de nedbetaler senere i livet. Vi forventer derfor høyt lånopptak i aldersgrupper der mange etablerer seg i førstegangsbolig eller flytter til større bolig. Figur 6 bekrefter at det meste av lånopptaket (53 prosent av volumet) skjer i aldersgruppen 25–44 år. Dette samsvarer med normal alder for boligetablering. Over 40

Figur 7 Låntakere i 2006 og aldersgrupper. Andel av alle låntakere etter alder og andel innen gruppene som lånte. Prosent

Kilder: Statistisk sentralbyrå og Norges Bank

Figur 8 Gjennomsnittlig lånopptak og nedbetaling i 2006 etter aldersgrupper. 1000 kroner

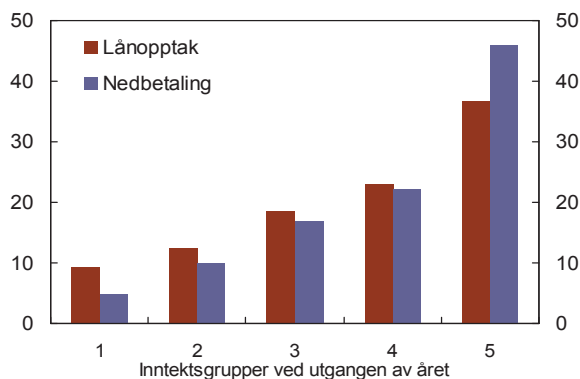
Kilder: Statistisk sentralbyrå og Norges Bank

prosent av husholdene som tar opp lån, er i denne gruppen, se figur 7. Figuren viser også at andelen av hushold som tar opp lån, som forventet faller med økende alder. I de yngste husholdene tok 80 prosent av husholdene i utvalget opp lån i 2006. Mange i denne gruppen har nylig flyttet fra foreldrene og dannet sitt første hushold. Mange er studenter som tar opp studielån. Studielån har ofte gunstigere lånebetingelser enn andre lån og er mindre utsatt for mislighold.

Gjennomsnittlig lånopptak er størst i hushold i aldersgruppen 25–34 år, med 420 000 kroner, se figur 8. Gjennomsnittlig lånebeløp faller med alder, men kanskje ikke så raskt som vi hadde forventet ut fra en livsløpshypotese. Imidlertid er det mange hushold i de eldre aldersgruppene som ikke har gjeld og ikke inngår i tallmaterialet. 17 prosent av lånopptaket var i hushold over 55 år. En årsak til dette kan være at bankene den siste tiden har markedsført produkter spesielt innrettet mot denne gruppen. Et eksempel er rammekreditt myntet på hushold med lave lån i forhold til boligverdi.

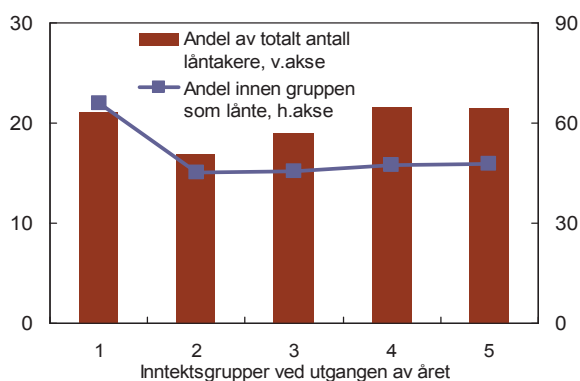
Nedbetalingene har en topp i aldersgruppen 35–44 år, jf. figur 6. Yngre hushold står for en vesentlig del av nedbetalingene.

Figur 9 Lånopptak og nedbetaling i 2006 etter inntektsgrupper. Prosent av totalt lånopptak og total nedbetaling

Kilder: Statistisk sentralbyrå og Norges Bank

Figur 10 Låntakere i 2006 og inntektsgrupper. Andel av alle låntakere etter inntekt og andel innen gruppene som lånte. Prosent

Kilder: Statistisk sentralbyrå og Norges Bank

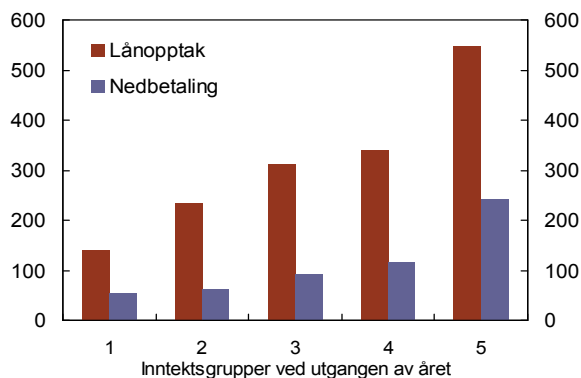
Andelen av hushold som tar opp lån, varierer lite over inntektsgrupper. Høyinntektshushold tar opp større lån

Gjeldsbetjeningsevnen avhenger av husholdets inntektsutvikling over lånets løpetid. Unge hushold har i gjennomsnitt lavere inntekt enn eldre hushold. Vi forventer høye lånopptak i hushold med høye inntekter. På den annen side er høyinntektshusholdene i stand til å nedbetale gjelden raskere.

Figur 9 viser at både lånopptak og nedbetaling øker med inntekt. I figuren er husholdene delt inn i fem like store grupper etter økende inntekt etter skatt. En tredel av lånopptaket finnes i gruppen med høyest inntekt. Den samme gruppen står for nesten halvparten av nedbetalingen. Nedbetaling er mer inntektsavhengig enn lånopptak ifølge figuren. En viktig årsak til dette er at hushold ofte er i en høyere inntektsgruppe når lånet nedbetales enn når det tas opp.

Bortsett fra husholdene i den laveste inntektsgruppen varierer lånopptaksraten lite over inntektsgruppene, se figur 10. Rundt 46 prosent av husholdene i de øvrige gruppene tok opp lån i 2006. Dette kan tyde på at alle

Figur 11 Gjennomsnittlig lånopptak og nedbetaling i 2006 etter inntektsgrupper. 1000 kroner

Kilder: Statistisk sentralbyrå og Norges Bank

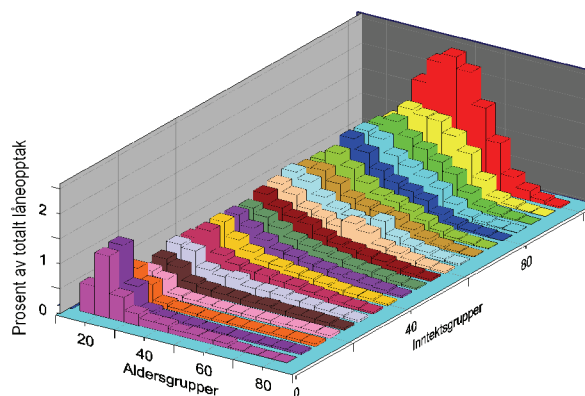
inntektsgrupper har god tilgang til kredittmarkedet. I den laveste inntektsgruppen er det mange unge hushold som tar opp studiegjeld. Lånenes størrelse øker imidlertid markant over inntektsgruppene, se figur 11. Lånopptak i den øverste inntektsgruppen er i gjennomsnitt fire ganger så store som i den laveste inntektsgruppen. Vi kan se at det er sammenheng mellom husholdenes gjeldsbetjeningsevne og lånenes størrelse.

Figur 12 viser fordelingen av lånopptak over både alder (5-årsintervaller) og inntekt (20 trinn). Vi har allerede sett at lånopptaket øker med inntekten. Vi ser imidlertid at aldersprofilen varierer over inntektsgruppene. I de øverste inntektsgruppene er fordelingen mer klokkeformet. Dette kan reflektere at boligkjøp som motiv for lånopptak er mindre dominerende i de rikeste husholdene. Det er som nevnt flere rike hushold i eldre aldersgrupper. I de midlere inntektsgruppene ser vi en økning av lånopptaket over 50 år. Mange i denne gruppen sitter på verdifulle boliger med lav belåningsgrad. Rammelån med pant i bolig er rettet mot denne gruppen. De laveste inntektsgruppene skiller seg ut med en topp i lånopptaket i alderen 20 til 25 år. Dette kan være unge hushold som tar opp studielån eller lån til bolig med sikkerhet i foreldrenes inntekt eller bolig.

4 Lånopptak og investeringer i konsumkapital

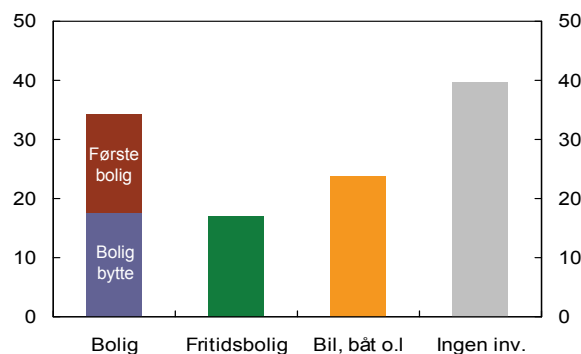
Dataene inneholder likningsverdier på bolig, fritids- eiendom, og biler og båter. Som kjent er det begrenset sammenheng mellom disse likningsverdiene og markedsverdiene. Likningsverdiene kan likevel brukes som en indikasjon på om husholdene har investert i disse objektene i løpet av året. Vi antar for eksempel at et hushold har investert i bolig hvis likningsverdien på bolig har økt mer enn den økningen som ble pålagt av likningsmyndighetene (25 prosent i 2006).

Figur 12 Lånopptak i 2006 etter alders- og inntektsgrupper. Prosent av totalt lånopptak

Kilder: Statistisk sentralbyrå og Norges Bank

Figur 13 Lånopptak i 2006 etter investeringer¹⁾ i utvalgte objekter. Prosent av samlet lånopptak

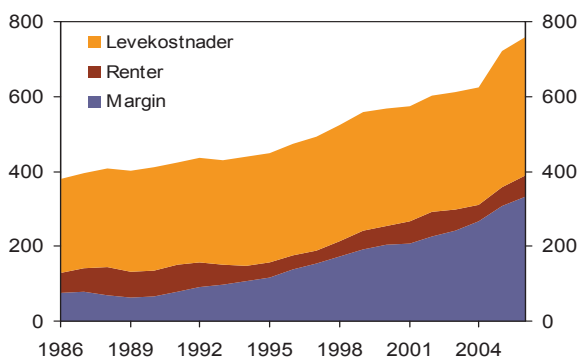
¹⁾ Økning i likningsverdi ut over økning som er fastsatt av likningsmyndighetene

Kilder: Statistisk sentralbyrå og Norges Bank

Om lag en tredel av lånopptaket er knyttet til boligkjøp

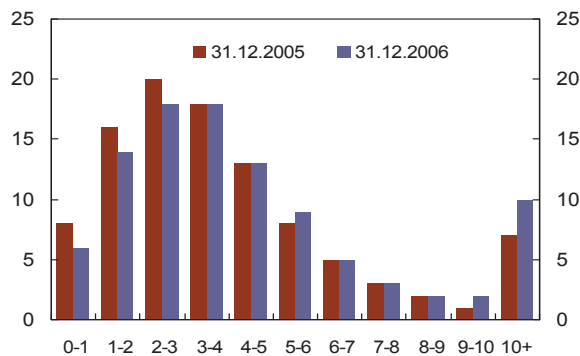
Investering i bolig er det viktigste formålet med lånopptak. 34 prosent av lånopptaket skjer i hushold hvor likningsverdien på bolig økte, se figur 13. Disse tallene samsvarer med Kredittilsynets (2008) spørreundersøkelse til lånekunder. Halvparten av beløpet er knyttet til lån til førstegangs boligkjøpere, det vil si hushold som ikke hadde registrert likningsverdi på bolig før lånopptaket. 24 prosent av lånopptaket gikk til hushold hvor likningsverdien på biler, båter og annen konsumkapital økte. 17 prosent av lånopptaket er knyttet til kjøp av fritidsbolig. 40 prosent av lånopptaket skjer i hushold hvor likningsverdien på disse objektene ikke øker. Disse lånopptakene kan være brukt til andre formål, som oppussing av eksisterende bolig, finansielle investeringer eller forbrukslån. Merk at investeringene ikke er gjensidig utelukkende. Et hushold kan for eksempel investere i både bil og hytte i samme år. Summen av prosentandelene nevnt foran er derfor over 100.

Figur 14 Inntekt etter skatt utenom aksjeutbytte, fordelt på levekostnader, renter og margin. Privathusholdninger i alt. Milliarder 2006-kroner. 1986-2006

Kilder: Statistisk sentralbyrå, Statens institutt for forbruksforskning og Norges Bank

Figur 15 Samlet gjeld 2005 og 2006 fordelt etter gjeldsbelastning¹⁾. Alle privathushold. Prosent

¹⁾ Gjeld delt på disponibel inntekt

Kilder: Statistisk sentralbyrå og Norges Bank

5 Lånopptak og gjeldsbetjeningsevne

Tapsrisikoen i finansinstitusjonenes låneportefølje til hushold er avhengig av hvordan gjeldsbetjeningsevnen til låntakerne utvikler seg. Ifølge bankene er gjeldsbetjeningsevnen det viktigste kriteriet når nye lånesøknader vurderes. Hvor godt lånet er sikret med pant, kommer som nummer to. Vi bruker to indikatorer for å beregne gjeldsbetjeningsevnen til husholdene og dermed kunne si noe om kredittrisikoen:

- 1) *Gjeldsbelastning*, definert som gjeld delt på disponibel inntekt. Disponibel inntekt er inntekt etter skatt og fratrukket renteutgifter. Gjeldsbelastning kan tolkes som antall år det tar å nedbetale gjelden hvis all inntekten brukes til dette formålet.

En svakhet ved å bruke denne indikatoren som et mål på kredittrisiko er at et slikt mål ikke fanger opp at høyinntektshushold kan betjene mer gjeld i forhold til inntekten enn et hushold med lavere inntekt gitt de samme levekostnadene. Vi bruker derfor også et mål som tar hensyn til utviklingen i levekostnadene:

- 2) *Økonomisk margin*. Tradisjonelt beregnes den økonomiske margin for et hushold som (års)inntekten etter skatt fratrukket standard levekostnader og renteutgifter. Her dividerer vi videre denne marginen med husholdets månedlige inntekt etter skatt. Denne indikatoren sier hvor mange måneders inntekt (etter skatt) husholdene kan miste før de får problemer med å betjene rentene gitt et standardforbruk.

Gjeldsbetjeningsevne i et historisk perspektiv

Mikroanalyser av husholdenes økonomiske marginer

ble først publisert av Sveriges Riksbank, se Johansson og Persson (2006). Vatne (2006) beskriver utviklingen i fordelingen av økonomiske marginer i Norge i et historisk perspektiv. Husholdenes samlede marginer har økt betydelig de siste 20 årene, se figur 14. De viktigste årsakene til dette er sterk lønnsvekst og lav vekst i standard levekostnader, vesentlig på grunn av billig import og relativt lave renter. Andelen av inntekt etter skatt som brukes til levekostnader og renter har avtatt. De fleste husholdene har solide marginer, og andelen av hushold med negativ margin har avtatt i perioden.

Hushold med god gjeldsbetjeningsevne står for det meste av lånopptaket. Mange hushold tar opp så mye gjeld de kan tåle

En tommelfingerregel sier at den samlede gjelden ikke bør overstige tre ganger husholdets bruttoinntekt. Tre ganger brutto inntekt svarer omtrent til 4–5 ganger disponibel inntekt. I 2006 ble mer enn 70 prosent av nye lån gitt til hushold som før lånopptaket hadde gjeld mindre enn tre ganger disponibel inntekt. 11 prosent av nye lån ble gitt til hushold med gjeld over fem ganger disponibel inntekt. Etter lånopptaket var imidlertid nesten halvparten av lånopptaket i hushold med en gjeld på mer enn fem ganger disponibel inntekt, se tabell 3. Fordelingen av den samlede gjelden i alle privathushold er forskjøvet slik at mer gjeld er i hushold med høy gjeldsbelastning, se figur 15. Dette kan tolkes som en indikator på økt kredittrisiko i bankenes utlån til husholdene.

Hvis vi vurderer utviklingen i kredittrisiko med økonomisk margin som målestokk, får vi et noe annet bilde enn det gjeldsbelastningen gir, se tabell 4. 21 prosent av nye lån ble gitt til hushold med en margin før lånopptaket på mindre enn tre måneders inntekt. Etter lånoppta-

Tabell 3 Lånopptak i 2006 fordelt etter husholdenes gjeldsbelastning¹⁾ før og etter lånopptak. Prosent av samlet lånopptak

Gjeldsbelastning 31.12.2005	Gjeldsbelastning 31.12.2006					Total
	0-1	1-3	3-5	5-		
0-1	4	10	11	13	37	
1-3	0	10	11	14	35	
3-5	0	0	6	10	16	
5-	0	0	1	11	11	
Total	4	20	28	48	100	

¹⁾ Gjeld som andel av disponibel inntekt
Kilder: Statistisk sentralbyrå og Norges Bank

Tabell 4 Lånopptak i 2006 fordelt etter husholdenes økonomiske margin¹⁾ før og etter opptak. Prosent av samlet lånopptak

Margin 31.12.2005	Negativ	Margin 31.12.2006					Alle
		0-3	3-6	6-9	9-12		
Negativ	5	2	2	0	0	10	
0-3	1	5	4	0	0	11	
3-6	1	4	27	5	0	37	
6-9	0	1	8	26	1	35	
9-12	1	0	1	3	2	7	
Alle	9	12	41	35	3	100	

¹⁾ Margin målt som antall måneders inntekt (etter skatt) som tilsvare marginbeløpet.
Kilder: Statistisk sentralbyrå, Statens institutt for forbruksforskning og Norges Bank

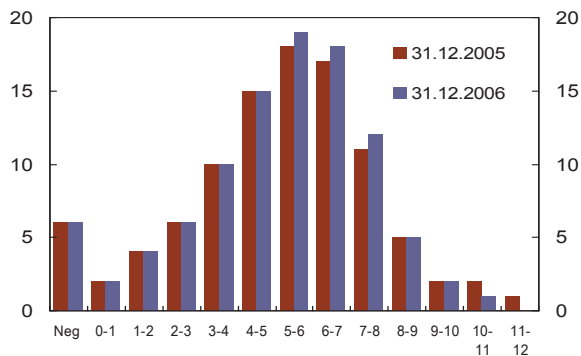
ket er andelen uendret. Figur 16 viser at fordelingen av samlet gjeld i alle privathushold etter margin er nokså uendret. Dette indikerer at kredittrisikoen i bankene ikke har økt vesentlig i løpet av 2006.

Er unge hushold som kjøper sin første bolig mer økonomisk utsatt enn andre hushold?

Det er en alminnelig oppfatning at unge hushold som kjøper sin første bolig er spesielt økonomisk utsatt på grunn av den sterke prisstigningen på boliger de siste årene – og at denne gruppen dermed utgjør en risikolomme i bankenes utlånsportefølje. For å undersøke denne hypotesen ser vi nærmere på lån gitt til de hushold i aldersgruppen 25–34 år som kjøpte sin første bolig i 2006. Denne gruppen stod for 7,6 prosent av det totale lånopptaket.

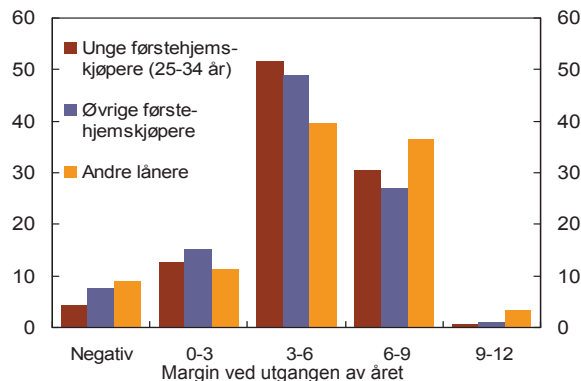
Figur 17 viser at unge hushold som kjøper sin første bolig, ikke er en spesielt utsatt gruppe. Husholdninger med en margin på under 3 måneders inntekt sto for 17 prosent

Figur 16 Samlet gjeld 2005 og 2006 fordelt etter margin. Margin målt i måneder inntekt etter skatt. Alle privathushold. Prosent

Kilder: Statistisk sentralbyrå, Statens institutt for forbruksforskning og Norges Bank

Figur 17 Lånopptak etter margin for førstehjemskjøpere og andre som lånte i 2006. Margin målt i måneder inntekt etter skatt. Prosent

Kilder: Statistisk sentralbyrå, Statens institutt for forbruksforskning og Norges Bank

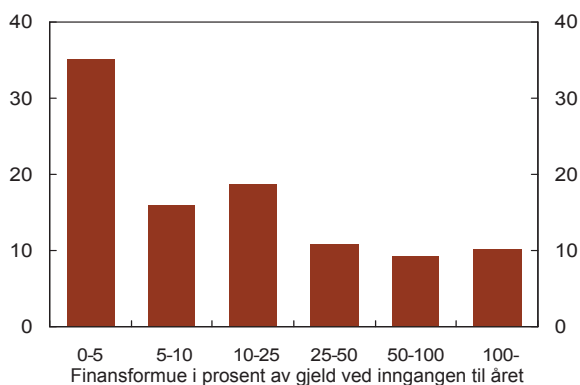
av lånopptaket i denne gruppen. Dette er en lavere andel enn for førstegangskjøpere i andre aldersgrupper eller husholdninger som ikke kjøpte sin første bolig i 2006.

Det kan være flere årsaker til at denne gruppen ikke er så utsatt som antatt. For det første er førstegangsboliger ofte mindre og billigere enn senere boliger. En annen årsak kan være at kredittvurderingen er strengere for denne gruppen enn for andre husholdsgrupper. Kun de økonomisk sterkeste husholdene får lån. Unge husholdninger har ofte lavere inntekt og kan stille dårligere pant enn andre husholdningsgrupper.

Er gjeldsveksten sikret med vekst i finansformue?

Husholdenes brutto finansformue, dvs. bankinnskudd og verdipapirer, har også økt i perioden med gjeldsvekst, se Norges Bank (2008). I hvilken grad kan denne formuen fungere som sikkerhet for lånopptakene? For å besvare dette spørsmålet ser vi på forholdet mellom finansfor-

Figur 18 Lånopptak i 2006 etter sikkerhet i finansformue. Prosent av samlet lånopptak.

Kilder: Statistisk sentralbyrå, Statens institutt for Forbruksforskning og Norges Bank

mue og gjeld, se figur 18. Halvparten av lånene ble gitt til hushold hvor finansformuen utgjør mindre enn ti prosent av gjelden. 20 prosent av lånopptaket ble gjort i hushold hvor finansformuen utgjorde mer enn halvparten av gjelden. Vi kan konkludere med at finansformuen i begrenset grad sikrer lånopptaket. Dette er som forventet. Det lønner seg sjelden å ta opp lån i stedet for å trekke på finansformuen.

6 Oppsummering

Nye data fra Statistisk sentralbyrå basert på selvangivelser fra alle norske hushold gjør det mulig å identifisere hushold som tok opp lån og hushold som nedbetalte gjeld i 2006. Vi antar at husholdninger som øker sin gjeld, er mer utsatt for mislighold enn husholdninger som reduserer sin gjeld. Vi kan også studere sammenhengen mellom gjeldsveksten og økning i likningsverdi på bolig, fritidsbolig og konsumkapital som biler og båter. Noen hovedresultater er:

- Halvparten av husholdene med gjeld økte gjelden i 2006. De fleste lånopptakene var små. Det samlede lånopptaket domineres av relativt få, store lån.
- Husholdenes gjeldsattferd viser en klar livsløpsprofil med størst lånopptak i ung alder. Imidlertid tar eldre hushold opp mer gjeld enn vi forventet. Unge hushold betaler ned mye gjeld. Både lånopptak og nedbetaling øker med høyere inntekt.
- Gjeldsveksten i yngre hushold og i hushold i lave inntektsgrupper er prosentvis høyere enn gjennomsnittet. Sterk inntektsvekst kombinert med lav vekst i levekostnader og lave renter kan ha økt denne gruppens gjeldsbetjeningsevne mer enn gjennomsnittet.
- Minst en tredel av lånopptaket er knyttet til boligkjøp. Halvparten av dette går til kjøp av en første bolig. En firedel av lånopptaket er knyttet til kjøp av annen konsumkapital, som biler og båter. 40

prosent av lånopptaket kan vi ikke knytte til kjøp av eiendom eller konsumkapital. Mye av dette kan gå til oppussing av eksisterende bolig, finansinvesteringer eller forbruk.

- Lånene ble i hovedsak gitt til hushold med god gjeldsbetjeningsevne. Mange hushold tar imidlertid opp så mye lån som de kan klare å betjene.
- Unge hushold som kjøper sin første bolig, ser ikke ut til å representere høyere risiko for mislighold enn andre grupper.
- Økningen i husholdenes finansformue sikrer bare i begrenset grad husholdenes lånopptak.
- Vi kan ikke trekke klare konklusjoner om utviklingen i kredittrisikoen i bankenes utlånsportefølje til husholdene. På den ene side øker gjelden mer enn disponibel inntekt. På den annen side, hvis vi justerer inntekten for utviklingen i levekostnader, viser beregningene tilnærmet uendret kredittrisiko. Uansett bør analysen gjøres over en lengre tidsperiode før vi kan trekke konklusjoner

Referanser

- Herrala, R. and K. Kauko (2007): «Household loan loss risk in Finland – estimations and simulations with micro data». *Bank of Finland Research Discussion Papers* No 5/2007
- Johansson, M. W. and M. Persson (2006): «Swedish households' indebtedness and ability to pay – a household level study». *Economic Review* 2/06, Sveriges Riksbank
- Norges Bank (2006): «Husholdningenes finansielle marginer». *Finansiell stabilitet* 1/2006
- Norges Bank (2008): *Finansiell stabilitet* 1/2008
- Redwood, V. and M. Tudela (2004): «From tiny samples do mighty populations grow? Using the british household panel survey to analyse the household sector balance sheet». *Working Paper* 239, Bank of England
- Riiser, M. D. og B. H. Vatne (2006): «Utviklingen i husholdningenes gjeld. En analyse av mikrodata for perioden 1986–2003». *Penger og Kreditt* 1/2006, Norges Bank
- Rochelle Belkar, L. C. and R. Edwards (2007): «Labour force participation and household debt». *Research Discussion Paper* 2007–05, Reserve Bank of Australia
- SIFO (2008): Statens institutt for forbruksforskning. Standard budsjett
- Statistisk sentralbyrå (2008): Inntektsstatistikk for husholdninger
- Kredittilsynet (2008): *Tilstanden i Finansmarkedet* 2007
- Vatne, B. H. (2006): Hvor store økonomiske marginer har husholdningene? En analyse på mikrodata for perioden 1987–2004. *Penger og Kreditt* 3/2006, Norges Bank